

Výzkum sportovně pedagogických profesí (d002)

Vladimír Jůva
juva@fsps.muni.cz

21. 11. 2019

Typy výzkumů

A. Historický výzkum

- Jací byli sportovní trenéři, učitelé TV, ...?
- Jak se vzdělávali?
- ...

B. Teoretický (normativní) výzkum

- Jací by měli být sportovní trenéři, učitelé TV, ...?
- Jaké by mělo být jejich vzdělávání?
- ...

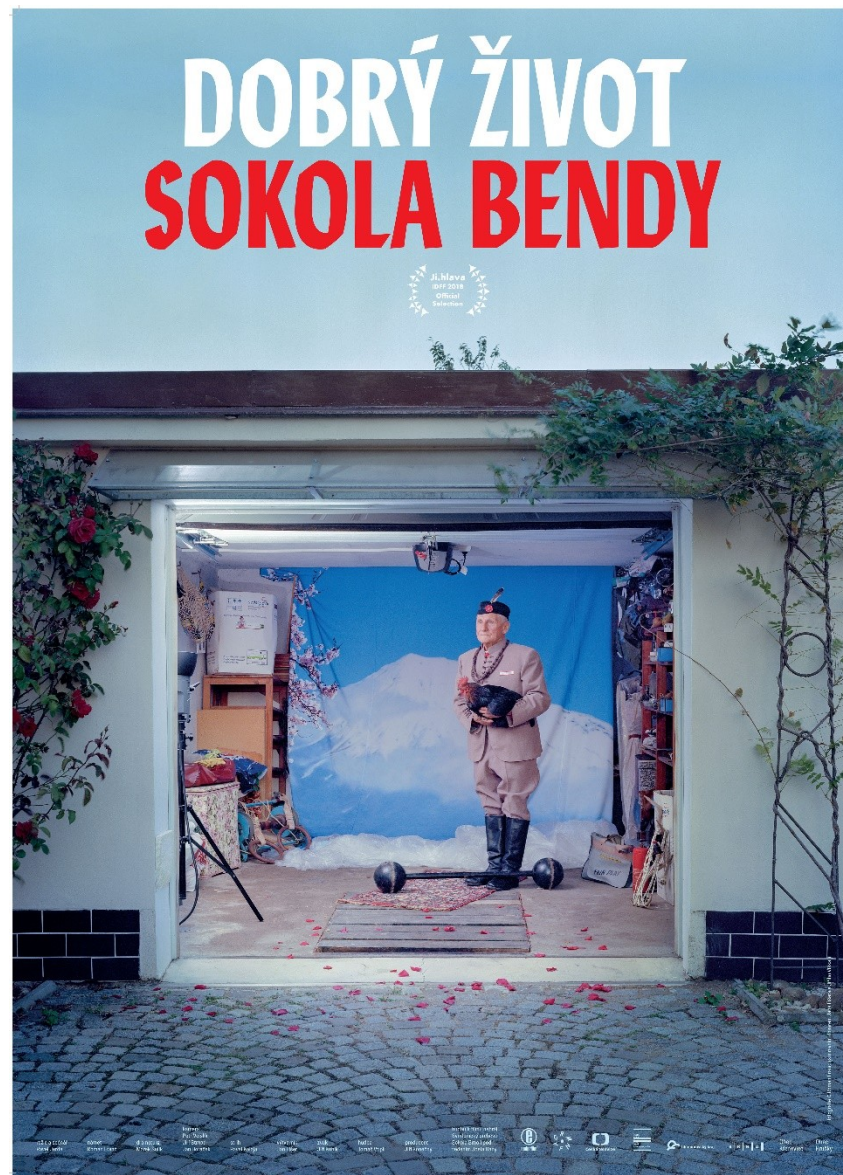
C. Empirický výzkum

- Jací jsou sportovní trenéři, učitelé TV, ...?
- Jak se vzdělávají?
- ...

A. Historický výzkum

Projekt (2012) Věrná garda (Roman Franc)

- Výzkum životních příběhů sokolů-seniorů
- Vzorek:
různá prostředí (ČR – USA),
věk 60–100,
Sokol = jejich životní styl
- Metody:
primární prameny,
orální historie
- Výsledky:
vědecký text,
obrazový materiál (foto),
film – viz plakát,
osvěta

Typy (C) empirických výzkumů

- **kvantitativní** – dotazník, pozorování, analýzy dokumentů, ...
- **kvalitativní** – např. analýzy dokumentů, focus group, výzkum životního příběhu (historie a současnost), etnografický přístup, ...
- **smíšený výzkumný design**
kvanti → kvali
kvali → kvanti
...

Podané zastřešující projekty FSpS

- **Profesní gradace sportovních pedagogů** (PROGSPOP)
- **Období řešení:** 2019–2023
- **Termín sportovní pedagog** = rozsáhlé spektrum sociálních, pomáhajících a pedagogických profesí, které odborně zabezpečují edukaci v oblasti soutěžního, rekreačního a školního sportu
- **Konkrétně:** sportovní trenér, učitel tělesné výchovy, animátor sportovních aktivit, instruktor, cvičitel, lektor, ...
- **Cíl:** zjištění okolností a průběhu profesní gradace sportovních pedagogů
- **Konkretizace cíle** – v jednotlivých závěrečných pracích a interních projektech FSpS MU vzhledem k:
zvolené profesní skupině, genderu, typu instituce, sportu, profesní dráze, typu vzdělávání, ...

Podané zastřešující projekty FSpS

Hlavní výzkumné otázky:

1. Které klíčové **okolnosti** ovlivnily rozhodnutí stát se sportovním pedagogem?
2. Jakým způsobem probíhalo – probíhá **formální vzdělávání** sportovních pedagogů?
3. Jakým způsobem probíhalo – probíhá **neformální vzdělávání** sportovních pedagogů?
4. Jaké **požadavky** kladou sportovní pedagogové **na formální vzdělávání**?
5. Co sportovní pedagogové **očekávají od neformálního vzdělávání**?
6. Jakou roli sehrávají v procesu profesionalizaci sportovního pedagoga **reflektované praxe**?
7. Jakým způsobem se uskutečňuje **mentoring** v rámci profesního rozvoje (nejen) začínajících sportovních pedagogů?
8. Jaké jsou podstatné charakteristiky **expertního výkonu** sportovního pedagoga?

Podané zastřešující projekty FSpS

- **obecná východiska:** sociologie, historie, psychologie, pedagogika, pedeutologie, didaktiky, andragogika, genderová studia, kinantropologie, vědy o sportu, pedagogika sportu, ...
- **smíšený** výzkumný design
- kvantitativní a kvalitativní **metody** sociálního výzkumu
- **účastníci** výzkumné studie: oslovení a dostupní sportovní pedagogové – dospělí dobrovolníci způsobilí k právním úkonům

Podané zastřešující projekty MU

- **Tranzice v pomáhajících profesích – výzvy pro vzdělávání profesionálů (Pdf + LF + FSS + FSpS)**
- **Cíl:** zjistit, jakými tranzicemi v současnosti pomáhající profese v ČR procházejí, a vyhodnotit, jaké důsledky by tato zjištění mohla mít pro související studijní obory a akademické disciplíny na MU, resp. na univerzitách obecně
- **Výzkumné otázky:**
 - A. Pohled praktikujících profesionálů a jejich vzdělavatelů:**
 - Jaké tranzice (změny, přechody) jsou v profesích identifikovány a jak profese proměňují?
 - Jak se tyto tranzice promítají do studijních programů (oborů)?
 - Jaké další tranzice (např. národní, globální) lze očekávat?
 - Jak se očekávané tranzice mohou odrazit ve studijních programech a požadavcích na absolventy?

Podané zastřešující projekty MU

Výzkumné otázky (pokračování):

B. Pohled donátorů, zaměstnavatelů a organizačních uživatelů služeb (institucionální a organizační požadavky):

- Jaké změny lze identifikovat v profesích ve vztahu k tlakům společenských institucí a zaměstnavatelských organizací?
- Jaké další společenské tlaky na výkon profesí se formují?
- Jaké další změny profesí vzhledem ke společenským tlakům na výkon profesí lze očekávat?

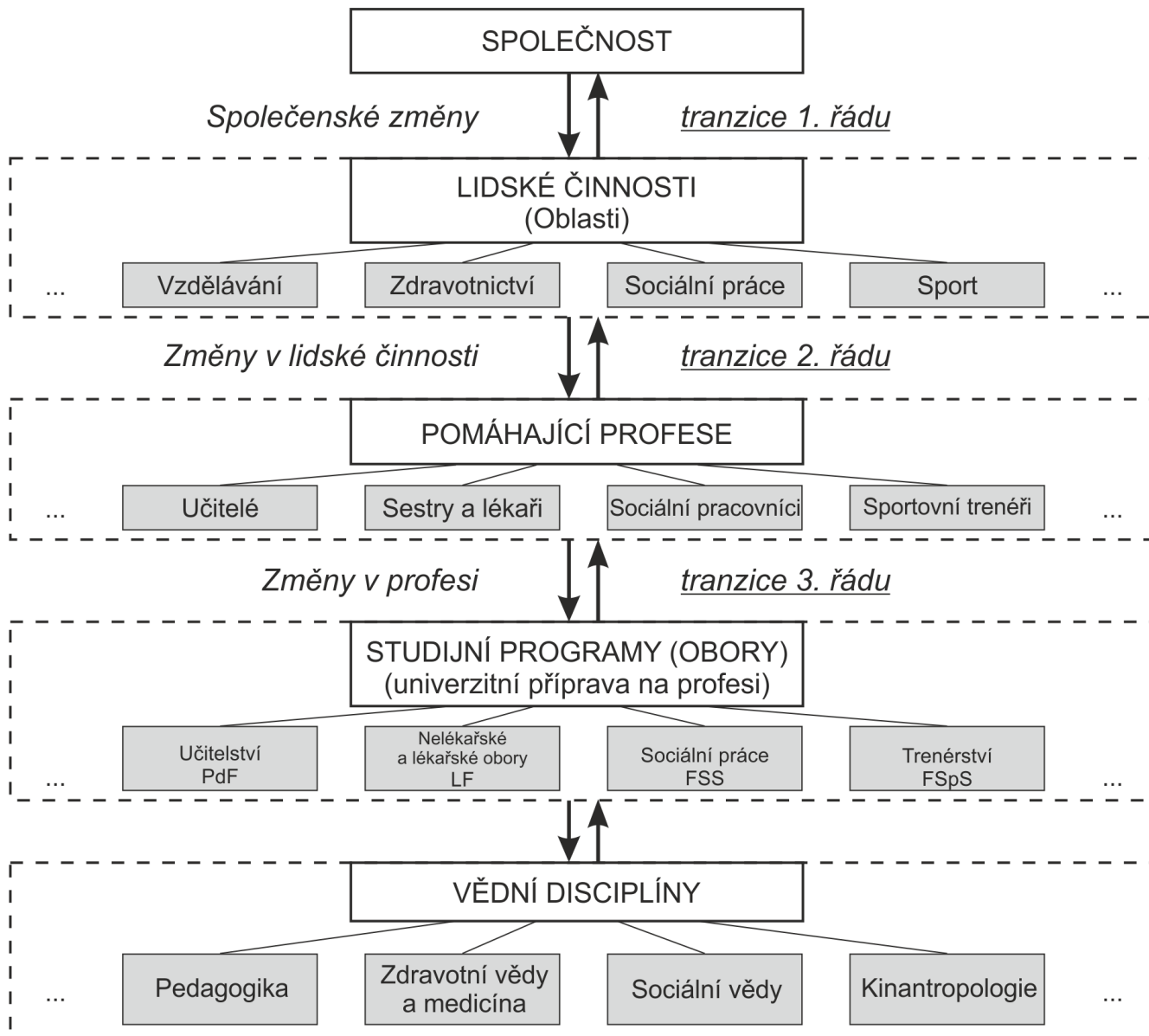
Podané zastřešující projekty MU

Výzkumné otázky (pokračování):

C. Pohled expertů – profesionálů, vzdělavatelů a zástupců vědních disciplín:

- Jak se profese v tranzicích vzájemně ovlivňují?
- Co je profesím společné a co specifické?
- Jak se tranzice odrážejí ve vzdělávacích programech?
- Jak by bylo možné profese smysluplně propojovat?
- Co by to znamenalo pro studijní programy a pro vzdělavatele?
- Jaké možnosti mezioborové vědecké spolupráce se v kontextu tranzicí v profesích rýsují?

Podané zastřešující projekty MU

Výzkum sportovních trenérů = sociální, pomáhající a pedagogická profese

Normativní východiska

Pierre de Coubertin (1863–1937)

propojení trenérství + pedagogiky + ...

- **sport** = nejen fyziologický proces, ale i rozvoj „svalů, rozumu, charakteru a vědomí“
- sport = cílevědomá snaha po zdokonalování (**sebezdokonalování**, dotváření), ne pouze růst výkonu a úspěchy v soutěžích
- sport = prostředek k dosažení dokonalosti, tzn. konkrétních pedagogických cílů
- sport = prostředek **rozvoje a kultivace sociálních vztahů**
- **olympismus** – sport jako prostředek přispívající k edukaci, k rozvoji každého jedince i sociálního života
- **olympijská pedagogika** (Olympic Pedagogy)
- trenérství musí naplňovat takto chápaný sport

Sociální východiska

- Velké **sociální změny** – nárůst služeb, ...
- „**Pohyb jako lék**“
- Sílí **negativní socializační dopady sportu** nejen na mladou generaci
- Trenér (soutěžního i rekreačního sportu) = profesionál, jenž by měl vedle maximálního rozvoje sportovní výkonnosti přispívat k **pozitivní socializaci**
- Koncepce trenérství = **klíčový problém sportu na všech úrovních** – viz britský model rozvoje trenérství = světová „1“
- Tlak na **profesionalizaci** – rozvoj profesí

A. Vymezení trenérské profese

- **sportovní trenér** = specifická profese s dlouhou tradicí (**historický výzkum**)
- první profesionální kouč v americkém VŠ sportu – 1864 (**výzkum – vztah školy a sportu?**)
- **sportovní trenér** – zajišťuje a vede trénink **sportovce** = sociální profese + ... (**zvířata, věci, ...**)
- **trenér** = odborník ve sportu i **pedagog**, poradce, ... = práce s lidmi = **sociální + pomáhající + pedagogická profese**
- rozvoj sportu + negativní jevy → vyšší nároky na trenérovy odborné znalosti, jeho vůdcovské, strategické a taktické schopnosti a zejména na jeho **pedagogickou odpovědnost**

A. Vymezení trenérské profese

- **sportovní trenéři** = rozsáhlá skupina **pedagogických pracovníků**
 - ve školských zařízeních
 - ve struktuře soutěžního sportu
 - v dalších, hlavně volnočasových aktivitách
- ***Zákon o pedagogických pracovnících*** (2004) – sportovní trenér = pracovník vykonávající přímou pedagogickou činnost + pracovní vztah
- **požadavky:**
 - odborná kvalifikace (maturita + kurzy, VŠ sport)
 - bezúhonnost
 - zdravotně způsobilý
- = **zúžené vymezení** trenéra a jeho vzdělání
- X nový zákon SR – „**športový odborník**“
- **výzkum** – **ovlivnit legislativu**

A. Vymezení trenérské profese

Závěry celosvětových výzkumů =

širší chápání profese trenéra – viz evropský projekt

AEHESIS (Aligning a European Higher Education Structure In Sport)

1) **trenér orientovaný na osoby **participující** ve sportu**

a) trenér začátečníků (dětí, mládeže, dospělých)

b) trenér rekreačně sportujících osob

2) **trenér **výkonnostně** orientovaných sportovců**

a) trenér talentovaných sportovců (dětí, mládež)

b) trenér profesionálních sportovců

⇒ trenér v soutěžním, školním i v rekreačním sportu

A. Vymezení trenérské profese

Široká působnost a skladba trenérů:

- soutěžní + školní + rekreační sport (cvičitelé, instruktoři)
- nejrůznější úrovně: pomocný trenér, asistent trenéra, smluvní trenér, trenér ve sportovní škole, vedoucí trenér, reprezentační trenér ad.
- různé skupiny adresátů – věk, sportovní výkonnost, sociální a kulturní specifika, ...
- různé zázemí sportovního klubu (malý klub v „malých sportech“ → trenér vykonává různé aktivity, velké a ekonomicky saturované kluby → dělba práce)
- nejrůznější formální dosažené vzdělání – krátké trenérské kurzy – nejvyšší vědecké kinantropologické vzdělání
- **máme empirická data?** (Rejstřík, výzkumy, ...)

A. Vymezení trenéřské profese

Aktivity trenéra = výzkumná témata:

- **teoretické** – rozvoj vzdělání (daný sport + vědy o sportu + ...), příprava tréninků, ...
- **interakční** (praktické) – trénink, soutěže, ...
- různorodé **sociální role trenéra** – informátor, důvěrník („terapeut“), ukazňovatel, motivátor, vychovatel, ...
- různorodé **profesní role** – učitel, třídní učitel, vychovatel, pedagog VČ, ...
- *„Trenéřská role představuje schopnost rozvíjet důvěru sportovce, hodnotit, řešit problémy a rozhodovat“*
(Walsh, 2007)

A. Vymezení trenérské profese

Problémy trenérské profese = výzkumná témata:

- **trenérství** = pouze rysy povolání (semiprofese) ≠ **profese**
- absence **profesní autonomie trenérů** – častá závislost na laické veřejnosti
- výsledky a **hodnocení práce trenéra** = pouze úspěchy svěřených sportovců?
- zapojení trenérů do extrémního konkurenčního prostředí – mohou být **vyměněni za sportovce bez vzdělání**
- častá **absence** trenérského etického **kodexu**
- v soudobém vrcholovém sportu trenéři často řeší ostrý **střet zájmů** – komplexní rozvoj sportovce nebo jen sportovní úspěchy?
(i ve sportovním školství, v SCM – systém financování)

A. Vymezení trenérské profese

Problémy trenérské profese = výzkumná témata:

- trenérova práce = neustálý **tlak termínů** (soustředění, závody, testy, cestování atd.) →
- **časový deficit**, problémy se synchronizací jednotlivých pracovních úkolů
- trenérskou profesi problematizuje časové **omezení pracovních kontraktů**
- problém trenérské profese = **genderové kritérium** = absence žen-trenérek (opak učitelství):
„*Trenér... to je holt jednoduše mužská záležitost*“
(Cachay & Bahlke, 2004)
- celosvětové **výzkumy** – ČR – Ženy a sport (2005), GENAT 1 + 2
- → **programy** pro zlepšení diskriminace žen-trenérek (např. SRN) – vzdělávání, evaluační výzkumy

A. Vymezení trenérské profese

Absence empirických výzkumů trenérství u nás:

- trenéři se svými svěřenci tráví velké množství času → intenzivně a dlouhodobě je **ovlivňují** (jen empirie – absence výzkumů časového snímku trenérů a jejich vlivu na sportovce)
- **trenéři** = rozsáhlá pedagogická profese, ale **opomíjena systematickým výzkumem**
- u nás – v pedagogice sportu – Svoboda, Jansa, Kovář, Jůva – **jen některé aspekty**
- v zahraničí – stálá pozornost – hlavně **funkce, kompetence** → **vzdělávání (formální + neformální), kurikulární výzkumy**

A. Vymezení trenérské profese

Komparativní výzkumy, např.:

- **kurikulární – svět – EU – státy – svazy – ...**
- **profesí – např. trenér a učitel:**
 - obsahová analýza zahraničních textů (Bělka & Dvořák, 2006)
– řada analogických kompetencí učitele a trenéra:
 - a) **sebereflektivní** (mj. předcházení „vyhasínání“)
 - b) **osobnostní** – ve smyslu sociální orientace (respektování osobnosti z hlediska jeho individuálních potřeb a práv + dodržování etických principů a vystupování)
 - c) **diagnostické** – hlavně rozpoznání patologických jevů (např. šikana, drogová závislost atd.)
 - d) **komunikativní**
 - e) **organizační**
 - f) ...

A. Vymezení trenérské profese

Výzkum expertnosti sportovních trenérů a učitelů:

- **expertnost** = stabilně vysoká kvalita výkonu v profesi
- **expert** = vynikající představitel profese
- **první výzkumy** – před 100 lety – **šachisté** (představivost, paměť), **hráči na hudební nástroj** (expertnost = důsledek vrozených předpokladů X vliv cvičení?)
- **společný rys učitelů a trenérů**: emancipační úsilí a snaha o rozvinutí profesionalismu
- **cíl**: popsat objektivní (interakce, kultura instituce, ...) a subjektivní (profesní „já“) **determinanty** rozvoje a udržování **expertnosti** v profesích trenér a učitel

A. Vymezení trenérské profese

Expertnost trenérů a učitelů

Design výzkumu:

- **výzkumné otázky:**
 - Které determinanty expertnosti jsou společné a které specifické (u trenérů a učitelů)?
 - Liší se některé determinanty (subjektivní nebo objektivní) v závislosti na věku cílové skupiny?
 - Které determinanty zůstávají konstantní napříč vybranými profesemi?
- **smíšený – dvoufázový**
- **metody:** strukturované přímé pozorování, stimulované vybavování, hloubkový (biografický) rozhovor (narativní prvky), dotazníky

A. Vymezení trenérské profese

Expertnost trenérů a učitelů

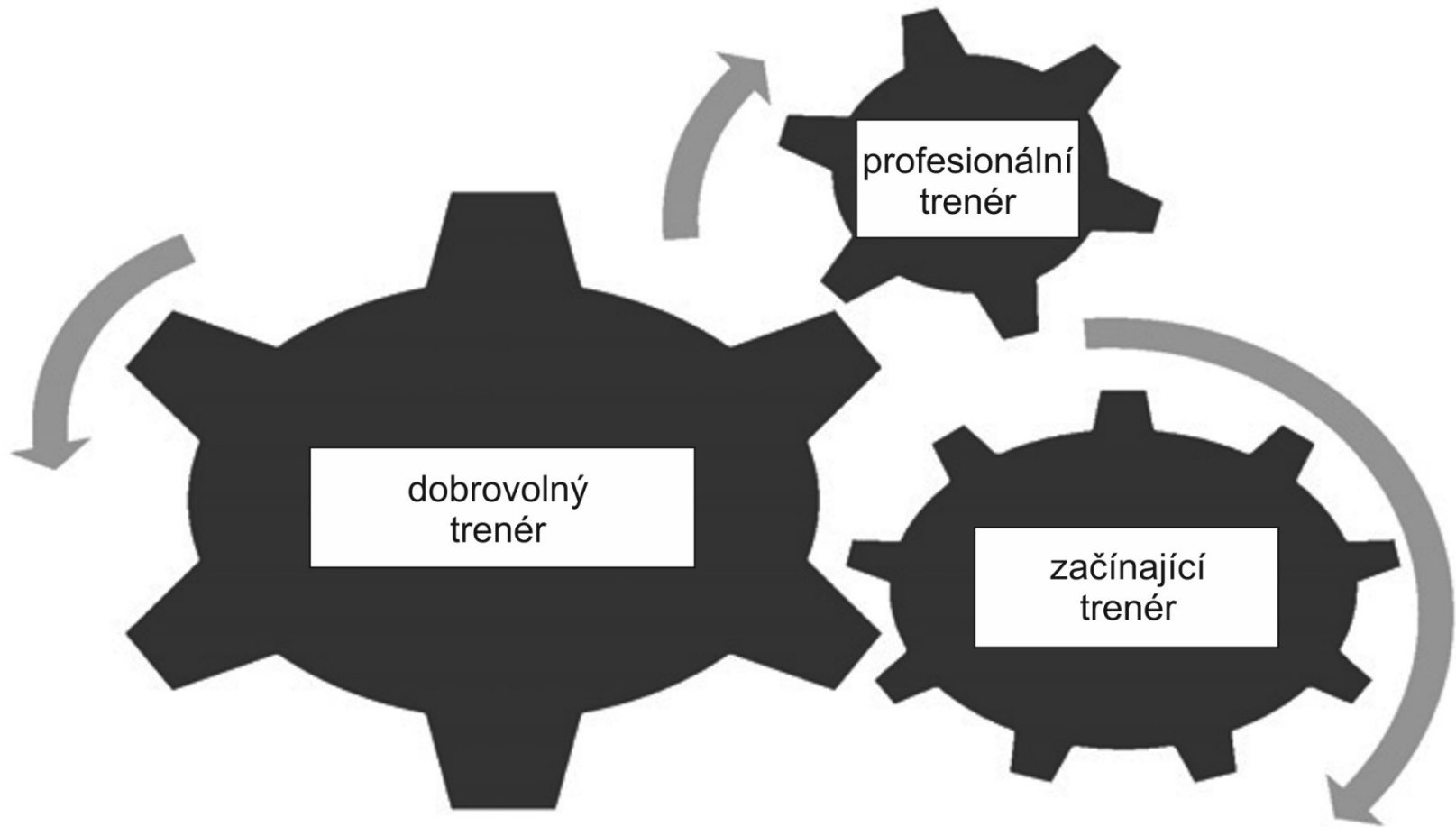
Design výzkumu:

Výběr vzorku (pyramida):

- 1. širší vzorek** (desítky) – trenérská licence B/2, 5 let praxe a sociální nominace,
nástroj: **strukturované přímé pozorování** tréninku s využitím **pozorovacího archu**
- 2. užší vzorek** (jednotlivci) – nástroje:
stimulovaného vybavování = pořízení videozáznamu tréninku a následná reflexe
hloubkový (biografický) **rozhovor** s narativními prvky
standardizované dotazníky – např. pracovní podmínky

Interpretace dat – vícepřípadové studie

A. Vymezení trenérské profese

Obr. 1: Smíšený model profesionální identity trenérství (SASCOC, 2011)

B. Výzkum trenérského vzdělávání

1919 první trenérské vzdělávání na Univerzitě Illinois
(**historický výzkum**)

- **trenérské vzdělávání** = proces učení, v němž se budoucí (i současní) trenéři učí trénovat (Trudel & Gilbert, 2006)

Dvě cesty trenérského vzdělávání:

- **systematické trenérské vzdělávání** („formální“ – nejčastěji celostátní programy – např. USA – Bílá kniha, svazy, ..., projekt EU AEHESIS – doporučená kurikula, ...)
- **trenérské vzdělávání vycházející z empirie a z reflexe vlastní praxe** (typická životní dráha – aktivní sportovec – asistent trenéra – samostatný – hlavní trenér)

B. Výzkum trenérského vzdělávání

V trenérském vzdělávání se posilují:

- etické aspekty trenérství
- pedagogické aspekty trenérství
- viz **inovované kurikulární koncepce**
(svět – ICCE = The International Council for Coach Education – Excellence, AEHESIS, Sports Coach UK, Bílá kniha USA, ČOV, svazy, ...)

B. Výzkum trenérského vzdělávání

Etická dimenze trenérského vzdělávání:

- opírá se o etické trenérské kodexy (u nás nově – ČOV)
- **britský trenérský etický kodex:**
 - respekt k jedinečné hodnotě jednotlivce
 - ocenění péče o klienty
 - motivace sportovce uplatnit svůj potenciál
 - hledání společně cesty zlepšení
 - analogie s požadavky na učitele v UK
- **Kodex cti Německého sportovního svazu**
 - úkol trenéra = **pedagogicky odpovědné jednání:**
„Jednej tak, abys svým jednáním minimalizoval rizika sportovce a abys maximalizoval jeho osobní rozvoj (z pohledu fyzického, mravního, sociálního, emocionálního a zdravotního)“
- **Etický kodex sportovního trenéra (ČOV)**
- zdraví a dobrý stav stojí nad výkonnostními cíli
- **komparativní analýzy kodexů**

B. Výzkum trenérského vzdělávání

Posilování důrazu na **sociální oporu**
a **pomoc** trenéra sportovci:

- „v životě jsou důležitější věci než sport“
- = **dvojí poslání** sportovního trenéra –
příprava na sportovní úspěchy +
pomoc a „doprovázení“ na cestě
k „dobrému životu“
- viz projekt Duální kariéra
- Výzkumný projekt FSpS
Mentor sportovní kariéry

B. Výzkum trenérského vzdělávání

Pedagogická dimenze trenérského vzdělávání:

- rozvoj **pedagogické odpovědnosti** = odpovědnost vůči sportujícím, maximální eliminování rizik a podpora vzájemné odpovědnosti trenéra, sportovců i klubu (Behm, 2008, s. 349)
- **hlavní úkol trenérského vzdělávání** = budoucí trenéři si musí uvědomit sociální souvislosti tréninkového procesu a musí získat „pedagogickou odpovědnost pro dobrý život“ (Kurz, 2004, s. 34)
- **rozvoj trenérských kompetencí**, které podporují dobrý a zdařilý život sportovce a usilují o realizaci jeho přirozených zájmů
- podpora **reflexe trenérské praxe** – např. projekt „*Co trenéři potřebují*“ (Schierz, Thiele, & Fischer 2006)

B. Výzkum trenérského vzdělávání

Rozvoj **klíčových kompetencí** trenérské profese:

- **systemové kompetence** = jednat adekvátně v daných systémech, napříč těmito systémy i proti nim (např. při tlaku na porušování sportovní etiky)
- **věcné kompetence** = jednat účelně, přiměřeně, logicky a důsledně
- **sociální kompetence** = trenérovo srozumitelné a odpovědné jednání
- **osobnostní kompetence** = trenérské jednání, jež respektuje tři předešlé skupiny kompetencí (Schierz, Thiele, Fischer, & 2006)

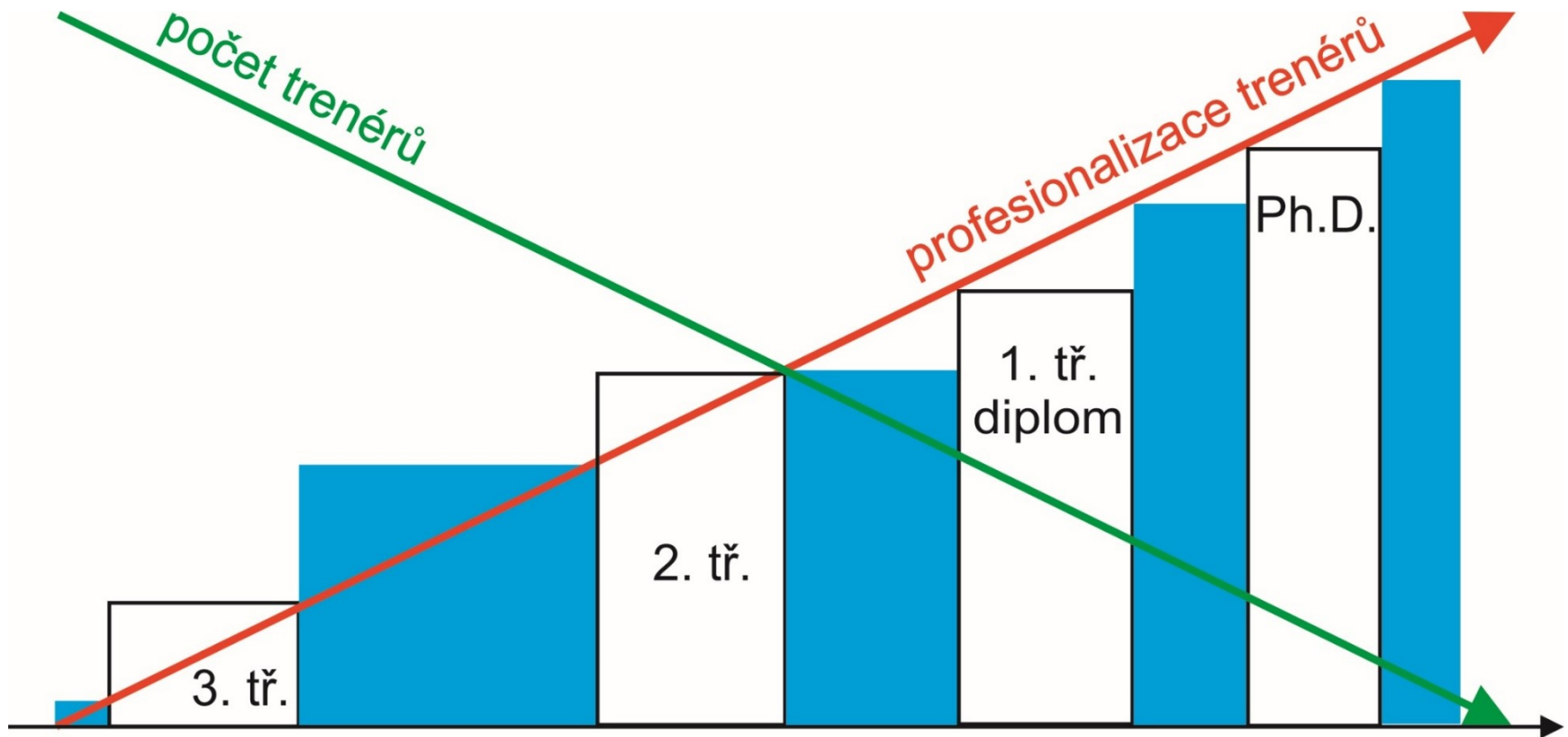
B. Výzkum trenérského vzdělávání

Kvantitativní dotazníkové šetření (Jůva et al., 2008)
„Cesta k trenérské profesi“ (n = 2012)

Oblasti, které absolventy kurzů i sportovních VŠ málo připravily na jejich působení v praxi:

- **sociální aspekty:**
 - komunikace
 - motivace
 - řešení interpersonálních problémů (sportovci, rodiče, další trenéři, vedení klubu, novináři, ...)
 - ...
- **pedagogické a psychologické aspekty trenérství**
= nejčastěji uváděná oblast (29,7 %) potřebná pro další vzdělávání trenérů (2. místo – 4,7 % případů – teorie sportovního tréninku)

B. Výzkum trenérského vzdělávání

□ licenční – formální – trenérské vzdělávání

■ další – neformální a informální – vzdělávání

Obr. 2: Gradace trenérského vzdělávání

Shrnutí výzkumů

- Požadavek **propojit sport, trenérství a pedagogiku** je již z konce 19. století – dnes je ještě významnější v souvislosti s narůstajícím významem sportu i jeho negativními jevy
- **Trenérství má pedagogický charakter**
= práce s lidmi + iniciování učení + výchova
+ doprovázení + pomoc na cestě životem
- **Sportovní trenér figuruje mezi pedagogickými pracovníky** – vykonává přímou pedagogickou práci nejen ve vzdělávacích zařízeních, ale i v klubech, jednotách, SCM, ...
→ potřeba rozšířit legislativní vymezení trenéra

Shrnutí výzkumů

- Pedagogika sportu patří k tradičním oblastem **trenérského vzdělávání** – má **integrační funkci** všech vědeckých poznatků o sportu
→ = klíčová oblast ve **vzdělávání trenérů** při:
 - rozvíjení jejich **kompetencí** užitečných pro praxi
 - vytváření jejich vlastního **svědomí**
 - rozvoji **pedagogické odpovědnosti**
 - uvědomování si faktu o **vzájemné provázanosti všech věd** (o pohybu, sportu, zdraví, výživě, ...)

Shrnutí výzkumů

Je třeba posílit:

- pedagogicky orientované výzkumy trenérství
- pedagogickou, psychologickou a etickou dimenzi trenérského vzdělávání
- vysokoškolské vzdělávání trenérů
- tvorbu etických a profesních trenérských kodexů s důrazem na pedagogickou odpovědnost

Děkuji za pozornost